

חגים במסתור

מאת שושנה שילוני, איורים גני דורון, הוצאת המחברת, 48 עמ', לא מנוקד

המחברת, שושנה שילוני, ילידת העיר בוצ'אץ שבפולין, עלתה ארצה בגיל 14 במסגרת "עליית הנוער". בספר שלפנינו המחברת מספרת איך חגגו את חגי ישראל במסתור. בלשון קלה ומובנת לילדים צעירים המחברת מספרת על ליל הסדר האחרון המשותף לה ולבני משפחתה, על ישיבה בסוכה (רק בלילות!) וכן זיכרונות שונים על חג השבועות ועל נס חנוכה שקרה לה בעת אקציה - אחת מיני רבות.

בצד הקשיים, הפחדים, הרעב והסכנות המחברת אינה שוכחת להזכיר גם את מתי המעט שעזרו להם באותם ימים אפלים.

בדברי ההקדמה שלה לספר שושנה שילוני כותבת: "ילדים שאינם אוהבים לקרוא סיפורים עצובים, די שיקראו סיפור אחד בלבד מתוך חמשת הסיפורים שבספר, כדי שיקבלו מושג חויתי על נושא השואה. אחרים ירצו לקרא יותר מסיפור אחד, ובוודאי יהיו גם ילדים שיקראו את כל חמשת הסיפורים."

בימי חג הסוכות של שנת 1943, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, קיימתי בעל כורחי את מצוות הישיבה בסוכה, ולא בימים, אלא בלילות בלבד. חצי שנה לאחר שעזבתי את בית הוריי שהייתי בכפר שתושביו נוצריים, מרביתם פולנים ומיעוטם אוקראינים. בכפר זה, למזלי, החביאה אותי מפני הגרמנים הנאצים אנטוסייה, אישה נוצרייה, מכרה של משפחתנו.

בעיר הולדתי, בוצ'אץ שבפולין, לא נותרו עוד יהודים חיים בתקופה זו. הם נרצחו ב"אקציות", מבצעי השמדה המוניים, שביצעו הגרמנים במשך התקופה שחלפה מאז כיבוש העיר.

הוריי, שהבינו כי סיכוייהם להישאר בחיים קלושים ביותר, שאפו שיישאר לפחות שריד למשפחתנו. היות שהייתי ביתם הבכורה החליטו לאחר האקציה הרביעית לשלוח אותי מהבית לכפר כדי להתחבא אצל אנטוסייה.

עזבתי את הבית לבושה בבגדים כפריים כשעירי מוסתר במטפחת ראש שאנטוסייה הביאה עמה כשבאה לקחתי למקום המסתור. אמא תפרה שקית בד, קשרה אותה על צווארי ושמה בה מעט כסף, את כתובתם של קרוביי בארץ ישראל וגם לוח שנה זעיר.

אותה אישה שגרה בבית כפרי דל עם אחותה, עם גיסה ועם בנם הקטן, החביאה אותי בעליית גג קטנה ברפת, לא הרחק מהבית. היא לא שיתפה אותם במעשה ההצלה שנטלה על עצמה, כי במעשה זה, הסתרת ילדה יהודייה, סיכנה את עצמה

ואת משפחת אחותה. הגיס האוקראיני, בעל הבית והמשק, לא היה מעלה בדעתו שמלבד הפרה ושלושת החזירים השוכנים ברפת נמצאת במקום ילדה יהודייה המסתתרת בעליית הגג.

מבעוד מועד הכינה עבורי אותה גויה טובה את מקום המסתור: תא צר, מין חלל קטן, בין חבילות הקש הרבות שמילאו את עליית הגג של הרפת. בחשאי היא העזה לקחת מהבית ולתת לי כוס לשתייה, סכין לפריסת לחם ודלי ישן לעשיית צרכיי.

כל בוקר, בהגיעה לחלוב את הפרה, משכה אנטוסיה את הסולם ממקומו בפנית הרפת, הציבה אותו מתחת לפתח עליית הגג, טיפסה על שנה שלבים וקראה חרש בשמי.

לשמע קולה זחלתי ויצאתי החוצה ממקום המסתור, בזהירות רבה הסרתי את הקרש שכיסה את פתח העלייה והושטתי לעברה את הכוס, והיא הייתה יוצקת מהכד שבידה את הכוס חלב מהביל שנחלב זה עתה מעטיני הפרה. לאחר שלקחתי מידיה את כוס החלב החזרתי את הקרש למקומו, שתיתי את החלב ושבתי חיש מהר אל מקום המסתור הצר שלי בקצה עליית הגג. כל שבוע נתתי לה את הדלי כדי שתרוקן אותו בחלקת התירס הצמודה לרפת. אחת לחודש הייתה אנטוסיה הולכת לעיר כדי לקנות בשבילי כיכר לחם בכסף שנתתי לה מתוך השקית שאימי קשרה לצווארי לפני שעזבתי את הבית. פעמיים ביום השתמשתי בסכין שהייתה נעוצה בין אלומות הקש. בבוקר ובערב פרסתי פרוסה דקיקה מכיכר הלחם, וזה היה מזוני במשך היום כולו.

ימים וליילות רבים הייתי באותו מקום מסתור זעיר בעליית הגג בלי יכולת לנוע ולחלץ מעט את עצמותיי. הפחד והחרדה המתמדת לחיי הקפיאו את תנועותיי - ומעל לכול, חשתי בדידות נוראה. על פי הוראותיה של אנטוסיה, היה לי אסור להתעטש, לקנח את האף, וכמובן - להשתעל, פן ישמעו אנשים שנמצאים בחצר הבית את הקולות. כאשר לא הייתי מסוגלת יותר לשאת את השתיקה שנכפתה עליי, התחלתי לנהל עם עצמי בלחש שיחות דמיוניות. פעמים איך-ספור הייתי נזכרת בימים הטובים שלפני המלחמה. בשנתיים הראשונות שלי, בכיתה א' ובכיתה ב', לפני שהגרמנים אסרו על ילדים יהודים להמשיך את לימודיהם בבתי הספר. בדמיוני הייתי משחקת עם ילדי השכנים ומכריחה את עצמי לא לזכור את סופם המר של ילדים אלה.

חודשים רבים עברו עליי בין תקווה לייאוש. תקווה שאולי יישארו בני משפחתי בחיים ואני אשוב אליהם ואל ביתי, תקווה שהתחלפה חיש מהר בייאוש ובמחשבה מה יעלה בגורלי אם רק אני לבד אשרוד. אולם אפילו סדר נורא זה השתבש לעתים. זה קרה כאשר חיילים גרמנים היו מגיעים לכפר. אז התעורר

חשש בלבה של אנטוסיה שהגרמנים יחפשו יהודים בבקתות ובחצרות האיכרים. היה ידוע שהגרמנים ושותפיהם האוקראינים חורצים גזר דין מוות ללא משפט על כל נוצרי שמסתיר יהודים. על כן היא החליטה להרחיק אותי מבעוד מועד מהמסתור שלי.

עם רדת הלילה, זמן קצר לפני שחוליית החיפושים הגרמנית קרבה למרכז הכפר, הגיעה אנטוסיה לרפת, הציבה את הסולם והורתה לי לרדת. עשיתי מיד כדבריה. בלחש גילתה לי שהיא החליטה לקחתני למקום מסתור בשדה מחוץ לכפר. השתהינו עוד זמן קצר ברפת עד שהחשיך לגמרי. אנטוסיה נשאה בידיה סל נצרים ובו בקבוק חלב ושתי פרוסות לחם גדולות שהצליחה להוציא בחשאי מהבית.

לאחר תקופה ארוכה שבה ישבתי קפואה במקום המסתור בעליית הגג נחלשו שרירי וכקושי רב נשאו רגליי את גופי המצומק. השמים היו אפלים ללא כוכב והדרך לשדה ארוכה מאוד. מימינו ומשמאלנו השתרעו שדות תבואה רחבים עד קצה האופק. רגליי כאבו מאוד. מדי פעם בפעם מעדתי. באותם רגעים הייתה נטוסייה נזפת בי בקול: "ילדה את חייבת להתאמץ, עלינו להגיע עד לאבן הרביעית האבנים הלבנות המסמנות את מספר הקילומטרים של המרחק ממרכז הכפר..".

כאשר הגענו סוף סוף לאותה אבן לבנה הכריזה אנטוסיה: "הנה, כבר הגענו למחוז חפצנו!" בו ברגע ששמעתי את הדבר מפיה נתקפתי בהלה גדולה. הבנתי שבכוונתה להשאיר אותי בלילה כאן. "שאשאר לבדי בחושך בשדה!! לא! לא ייתכן!" זעקתי בלבי, ביקשתי להתקומם, לומר לה שאני לא מוכנה להישאר כאן, אך קול פנימי כפה עליי לקבל את הדין: "זהו, זה המצב, אין לך כל ברירה!" אנטוסיה ניסתה להרגיעני: "למזלך ילדה, ימים אלה הם ימי קציר. יום יום עליי לעבוד בשדה במשך כמה שעות. אגיע לכאן עם הקוצרים בעגלה, שגלגליה משמיעים קולות צרימה רמים. שלא תעזי לצאת ממקום מחבואך עד שאקרא לך?" שאלה. גרוני נשנק מדמעות, הנהנתי בראשי, והיא החלה לפלס בגופה דרך בחומת השיבולים וקראה: "בואי, לך בעקבותיי! כאשר אעצור, עצרי גם את!" בדממת הליל ששדרה סביב נשמעה רק אוושת הקמה הגבוהה המתחככת בשולי שמלתה.

בהגיענו לאי אדמה קטן בלב ים השיבולים ציוותה עליי לעצור ופקדה: קח את הצידה שהכנתי עבורך. שבי והמתני במקום זה! אל תזוזי מכאן!" בידיים רועדות מפחד ומקור נטלתי מידיה את הבקבוק ואת הלחם והודיתי לה על שטרחה לדאוג למזוני. לאחר שנפרדה ממני לשלום פנתה לדרכה, נבלעה בים השיבולים ונעלמה מעיניי. ברוב ייאוש צנחתי על האדמה הקשה, הנחתי את ראשי על ברכיי ומרצתי

בבכי. המחשבה שנותרתי ממש גלמודה במרחבי השדות השוממים מתחת לכיפת השמים האפלים הפילה עליי פחד גדול.

העייפות והתשישות ממסע לילי זה גרמו לי להשתרע מיד על האדמה, לעצום את עיניי ולשון בחיק התבואה שהקיפה אותי מכל עבר ושימשה יל כמגן.

קולות רעמים ומטחי גשם עז העירו אותי משנתי הטרופה. תוך שניות ספורות היו בגדיי ספוגי מים והקור חדר לעצמותי. "אל תזוזי מכאן!" נזכרתי בהוראתה של אנטוסיה. ולאן, ולאן אפנה?

הן בכל מרחבי השדות הפרושים סביבי לא אמצא מקום מסתור מהגשם. חשתי חסרת ישע. באותו רגע נראה כאילו בעולם כולו אין ילדה אומללה ממני. קמתי על רגליי, התבוננתי סביב בניסיון נואש למצוא מחסה וביאושי נשאתי את עיניי למרום. בעוד הגשם שוטף את פניי ואת ראשי קראתי בקול חנוק: מאין יבוא עזרי?! הפנתי את מבטי למזרח. שמי המזרח נראו בהירים יותר. זמן מה סרקו עיניי את קו האופק המרוחק ולפתע הבחנתי בסוכת שומרים. ידעתי כי בסוכה זו אין איש בלילות והיא יכולה לשמש קורת גג ומגן מפני המטר הניתך ארצה.

יצאתי מיד משלולית המים שהייתי בה, וברגלים כואבות, שדשדשו ושקעו בבוץ ובשלוליות המים, פילסתי את דרכי אל הסוכה. עייפה ומותשת הגעתי לסוכה. זו הייתה סוכה קטנה שניצבה על מוטות עץ ואת גגה כיסה סכך סבוך של קני תירס. התיישבתי על האדמה הבוצית בלב הסוכה וחשתי הקלה. לפתע נזכרתי כי הימים הם ימי חג הסוכות. שבוע לפני כן שלפתי מהשקית הצמידה לצווארי את לוח השנה הדקיק שקיבלתי מסבי לפני שעזבתי את הבית ועיינתי בו. כך ידעתי כמה זמן אני שוהה במחבוא ומתי חלים ימי החג והמועד.

חייכתי לעצמי: "הנה מקיימת אני את מצות הישיבה בסוכה." לפתע שמעתי את עצמי לוחשת את הברכה: ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לישיב בסוכה." זכרתי שכך אבי וסבי נהגו לברך בחג הסוכות בעת ישיבתנו בסוכתנו היפה שנבנתה תמיד על מרפסת ביתנו. במשך דקות ארוכות, כשטיפות מים מטפטפות על ראשי מבעד לסכך קני התירס, שבתני והחייתי בעיני רוחי המדוכדכת מאד את חג הסוכות האחרון שחגגתי במחיצת בני משפחתי. חשתי את ריחות החג, את טעמי התבשילים. נזכרתי בשרשרות הנייר הצבעוניות שהכנתי זמן רב לפני החג ואת מגזרות הנייר הנהדרות שעשתה אמי כדי לקשט בהן את הסוכה, ובראשי התנגן הניגון שאותו אהבו אבי וסבי לשיר בעת ישיבתנו בסוכה.

ברק אור עז הבזיק פתאום והאיר בעוצמה רבה את שמי הלילה, סינוור את עיניי וכיבה בבת אחת את מראות החג וקולותיו שעלו בזיכרוני. רעם חזק הרעים,

התגלגל וניפץ באחת את דממת הליל. אחוזת אימה מלמלתי ברכה שלימדוני הוריי לברך בהישמע קול רעם. עתה הבנתי במשנה תוקף את פירוש המילים: "ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם שכוחו וגבורתו מלא עולם." אכן בידי ד' השליטה על היקום כולו ועל איתני הטבע. משנדם קול הרעם חדל הגשם והשמצים החל אט-אט להתבהר.

ידעתי שאסור לי להימצא בסוכה בשעות היום ועליי לשוב למקום המסתור בקרחת השדה. בדמדומי אור הבוקר הבטתי סביבי בניסיון להיזכר היכן נמצאת אותה חלקת שדה ומאין הגעתי לסוכה. אך כל שהצלחתי לראות מסביב היו אך ורק ראשי שיבולים. שדות תבואה השתרעו מאופק עד אופק ומעליהם פיסת שמים אפורה. מיואשת ואחוזת צמרמורת החלטתי לנהוג כבלש ולעקוב אחר נתיב השיבולים שנרמסו תחת צעדיו בדרך לסוכה. לשמחתי הצלחתי לשוב אל אותה קרחת שדה, אך מה רבה הייתה אכזבתי בראותי את שלולית המים הגדולה והעכורה שנקוותה על האדמה, ובתוכה צפים להם בקבוק החלב ושקית הבד עם פרוסות הלחם שאנטוסיה השאירה בידי.

שבוע ימים נשארתי בשדה ושבעה לילות ישנתי בסוכה. עת החשיך היום באתי אליה, ועם קרני האור הראשונות עזבתיה. באחד הבקרים, כשנדמה לי שלא אוכל עוד להחזיק מעמד, הגיע אליי קול עגלה קרבה. כאשר נדם רעש צרימת גלגלי העגלה שמעתי צעדים מדשדשים בבוץ וקרבים אליי. התרוזמתי ממקום מושבי ונשאתי את עיניי לכיוון שממנו נשמע קול אוושת התבואה. לרווחתי, הייתה זו אנטוסיה שבאה להחזיר אותי לכפר למקום המסתור בעליית הגג של הרפת.

פעמים רבות נאלצתי לברוח משם ולהסתתר במקומות אחרים שאליהם הוליכה אותי אנטוסיה, אך תמיד שבתי למסתור בעליית הגג של הרפת והתחבאתי שם עד לסיום המלחמה.